

**Μακεδονική δυναστεία καὶ Μεγαλοκομνηνοί.
Σχόλια σχετικά με τὰ ιστορικά στοιχεία στὰ
«Θαύματα τοῦ Ἁγίου Εὐγενίου» τοῦ Ἰωάννη-Ἰωσήφ
Λαζαρόπουλου**

Στέλιος ΛΑΜΠΑΚΗΣ

doi: [10.12681/byzsym.729](https://doi.org/10.12681/byzsym.729)

Copyright © 2014, Στέλιος ΛΑΜΠΑΚΗΣ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΛΑΜΠΑΚΗΣ Σ. (1989). Μακεδονική δυναστεία καὶ Μεγαλοκομνηνοί. Σχόλια σχετικά με τὰ ιστορικά στοιχεία στὰ «Θαύματα τοῦ Ἁγίου Εὐγενίου» τοῦ Ἰωάννη-Ἰωσήφ Λαζαρόπουλου. *Byzantina Symmeikta*, 8, 319–333.
<https://doi.org/10.12681/byzsym.729>

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΟΚΟΜΝΗΝΟΙ

Σχόλια σχετικά με τὰ ιστορικά στοιχεία στα «Θαύματα τοῦ Ἁγίου
Εὐγενίου» τοῦ Ἰωάννη-Ἰωσήφ Λαζαρόπουλου*

Ἡ *Σύνοψις τῶν τοῦ Ἁγίου θαυμάτων μερικὴ ἐκ τῶν πλείστων* εἶναι τὸ ἐκτενέστερο ἀπὸ τὰ δύο ἀγιολογικὰ κείμενα ποὺ ἔγραψε ὁ Ἰωάννης-Ἰωσήφ Λαζαρόπουλος (μητροπολίτης Τραπεζούντας ἀπὸ τὸ 1364 ἕως τὸ 1368¹), ἀκολουθώντας καὶ αὐτὸς τὴν παράδοση καὶ τὴ συνήθεια τῶν λογίων τραπεζουντιακῆς καταγωγῆς, νὰ συγγράφουν περὶ τὰ ποιητικὰ κείμενα γιὰ τὸν πολιοῦχο τῆς πόλης, τὸν Ἅγιο Εὐγένιο². Δημοσιευμένο ἀπὸ τὸν Α. Παπαδόπουλο-Κεραμέα τὸ 1897³, τὸ κείμενο χρησιμοποιήθηκε εὐρύτατα ὡς ἱστορικὴ πηγή, κυ-

* Ἡ μελέτη ἀποτελεῖ ἐκτενέστερη ἐπεξεργασία ἀνακοίνωσης ποὺ παρουσιάστηκε στὸ Β' Παγκόσμιο Συνέδριο τοῦ Ποντιακοῦ Ἑλληνισμοῦ, Θεσσαλονίκη 31 Ἰουλίου - 7 Αὐγούστου 1988.— Ἀφετηρία τῶν παρατηρήσεων ποὺ ἀκολουθοῦν ἦταν ἡ ἀποδελτίωση τῆς συλλογῆς κειμένων *Fontes Historiae Imperii Trapezuntini*, ποὺ πραγματοποιήθηκε σὲ συνεργασία μὲ τὸν Α. Γ. Κ. Σαββίδη στὰ πλαίσια τοῦ προγράμματος «Τράπεζα Πληροφοριῶν Βυζαντινῆς Ἱστορίας» τοῦ Κέντρου Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Ἐρευνῶν (γιὰ τὸ ὅποιο βλ. Β α σ ι λ ι κ ῆ ς Β λ υ σ ῖ δ ο υ καὶ Ἐ λ ε ω ν ὄ ρ α ς Κ ο υ ν τ ο ὄ ρ α - Γ α λ ᾶ κ η, *Τὸ πρόγραμμα «Τράπεζα Πληροφοριῶν Βυζαντινῆς Ἱστορίας» (Βυζαντινὴ Χρονογραφία)*, Βυζαντινὸς Δόμος 1 (1987), σελ. 83-87. Ἰδιαιτέρως εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ τοὺς κκ. Ο. Λαμψίδη καὶ Ν. Μ. Παναγιωτάκη, γιὰ τὶς χρήσιμες ὑποδείξεις τους.

1. Γιὰ τὸν Ἰωάννη-Ἰωσήφ Λαζαρόπουλο βλ. Χ ρ υ σ ᾶ ν θ ο υ, *Ἡ Ἐκκλησία Τραπεζοῦντος*, Ἀρχεῖον Πόντου 4-5 (1933), σελ. 209-211, 250-254, 787-789.— G. M o r a n c s i k, *Byzantinoturcica*, τόμ. Α' (Βερολίνο 1958), σελ. 561-562.— J. K a r a y a n n o p u l o s - G. W e i s s, *Quellenkunde zur Geschichte von Byzanz* (Wiesbaden 1982), ἀρ. 553.— *Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeit*, ἀρ. 14320.

2. Βλ. Ο. Λ α μ ψ ῖ δ η, *Ἅγιος Εὐγένιος, ὁ πολιοῦχος τῆς Τραπεζοῦντος*. I. *Τὰ ἀρχαιότερα περὶ κείμενα*. II. *Τὰ ἑμνογραφικὰ κείμενα*, Ἀθήνα 1984, ὅπου ἐκδίδονται (ἢ ἐπανεκδίδονται) κείμενα τοῦ Ἰωάννη Ξιφιλίνου, τοῦ Ἰωάννη Εὐγενικοῦ, καθὼς καὶ ὀρισμένα ἄνώνυμα κείμενα γιὰ τὸν Ἅγιο. Γιὰ τὴ λατρεία τοῦ Ἁγίου Εὐγενίου βλ. B e r n a r d e t t e M a r t i n - H i s a r d, *Trebizonde et le culte de Saint Eugène. 6e-11e siècles*, *Revue des Études Armeniennes* 14 (1980), σελ. 307-343.— Γιὰ τὸ τευχίδιο τῆς Ἰ ω ᾶ ν ν α ς Σ ι β ρ ο π ο ὄ λ ο υ, *Ἅγιος Εὐγένιος, ὁ πολιοῦχος τῆς Τραπεζοῦντος*, Ἀθήνα 1975, βλ. τὶς παρατηρήσεις τοῦ Ο. Λ α μ ψ ῖ δ η, Ἀρχεῖον Πόντου 33 (1975-76), σελ. 283.

3. A. P a p a d o p u l o s - K e r a m e u s, *Fontes Historiae Imperii Trapezuntini*, St. Petersburg 1897 (ἀνατύπωση Ἀμστερνταμ 1965), σελ. 77-136 (στὴ συνέχεια: *FHIT*).

ρίως ως πρὸς τὶς εἰδήσεις πού παρέχει στὴν ἐνότητα σχετικὰ μὲ τὴν ἐπιδρομὴ τῶν Σελτζούκων τοῦ Σουλτανάτου τοῦ Rûm (Ἰκονίου) στὴν Τραπεζούντα, τὸ 1222-1223¹.

Ἐπάρχει ὅμως καὶ ἄλλη μιὰ ἐνότητα μὲ ἱστορικὸ ὑπόβαθρο στὴν ἀρχὴ τοῦ κειμένου². Πρόκειται γιὰ μιὰ ἐκτενὴ ἀναδρομὴ τοῦ Λαζαρόπουλου σὲ γεγονότα τῶν χρόνων τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας. Ἡ ἐνότητα αὕτη δὲν ἔχει σχολιασθεῖ ἰδιαίτερα ἀπὸ τοὺς ἐρευνητές, ἴσως ἐπειδὴ περιλαμβάνει περιστατικὰ γνωστὰ, καὶ μὲ περισσότερες λεπτομέρειες, καὶ ἀπὸ ἄλλες πηγές. Ἐπῆρχε ὅμως ἰδιαίτερος λόγος γι' αὐτὸ τὸ ὄψιμο ἐνδιαφέρον τοῦ Λαζαρόπουλου γιὰ τὴ Μακεδονικὴ δυναστεία, καὶ γιὰ τὴν προβολὴ εἰδικὰ αὐτῶν τῶν ἱστορικῶν γεγονότων τοῦ παρελθόντος; Ἐπίσης, σὲ ποιά πηγὴ βασίστηκε ὁ Λαζαρόπουλος, καὶ πῶς χρησιμοποίησε τὸ ὕλικό του; Κάποια ἀπάντηση καὶ πιθανὴ ἐρμηνεῖα στὰ ἐρωτήματα αὐτὰ ἐπιχειροῦν νὰ δώσουν οἱ γραμμὲς πού ἀκολουθοῦν. Ἐπιπλέον, ἐπανεξετάζεται τὸ πρόβλημα τῆς χρονολόγησης τῶν κειμένων καὶ διατυπώνονται ὀρισμένες παρατηρήσεις σχετικὰ μὲ τὴ σύνθεση τῶν κειμένων τῆς συλλογῆς *Fontes Historiae Imperii Trapezuntini*, πού περιγράφουν θαύματα τοῦ Ἁγίου Εὐγενίου.

Ἡ «Σύνοψις» ἀρχίζει μὲ μιὰ ἔκφραση θαυμασμοῦ πρὸς τὴ Μακεδονικὴ δυναστεία: ὁ ἐν βασιλεῦσι μέγιστος Ῥωμαίων αὐτοκράτωρ Βασίλειος ὁ Μακεδὼν καὶ οἱ ἐξ ἐκείνου φόντες, ἔγγονοί τε φημί καὶ δισέγγονοι, ἀνδρικότατοι ἀλλὰ καὶ εὐτυχέστατοι ἀνεφάνησαν πάντ' ἔτι καὶ ἀγαθοὶ κηδεμόνες τῶν ὑπηκόων καὶ στρατηγικότατοι (σελ. 79, 4-7). Ἀκολουθεῖ μιὰ πολὺ γρήγορη «γενεαλογικὴ» ἐπισκόπηση τῶν αὐτοκρατόρων ἀπὸ τὸν Βασίλειο Α' ἕως τὸν Βασίλειο Β', ἐμπλουτισμένη μὲ ὀρισμένα στοιχεῖα πού ὁ Λαζαρόπουλος θεωρεῖ σκόπιμο νὰ παραθέσει στὴν περίπτωσή κάθε αὐτοκράτορα. Γὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ γεγονότα εἶναι γνωστὰ καὶ ἀπὸ ἄλλες πηγές, ὀρισμένα ὅμως, ὅσο τουλάχιστον γνωρίζω, δὲν ἀναφέρονται ἀλλοῦ. Ὅταν π.χ. ὁ Λαζαρόπουλος κάνει λόγο γιὰ τὴν καταγωγὴ τοῦ Βασιλείου Α', δηλώνει ὅτι πατρίδα μὲν ἔσχεν τὴν Χαριούπολιν, πόλιν οὖσαν Μακεδονίας (σελ. 79, 10-11)³. Στὴ συνέχεια,

1. Βλ. τελευταῖα A. G. C. S a v v i d e s, *Byzantium in the Near East: its Relations with the Seljuk Sultanate of Rum in Asia Minor, the Armenians of Cilicia and the Mongols, A.D. 1192-1237*, Θεσσαλονίκη 1981, σελ. 154-170, καὶ ἰδιαίτερα σελ. 155 καὶ σημ. 1, ὅπου καὶ ἡ παλαιότερη βιβλιογραφία. Πρόσφατα ὁ M. K u r s a n s k i s, *L'empire de Trébizonde et les Turcs au 13e siècle*, REB 46 (1988), σελ. 115-117, ἀναφέρεται καὶ πάλι στὰ γεγονότα τῆς ἐπιδρομῆς, χωρὶς ὅμως νὰ χρησιμοποιεῖ τὴ σχετικὴ ἑλληνικὴ βιβλιογραφία.

2. FHIT, ὁ.π., σελ. 79-86.

3. Γιὰ τὸ χωρίο, τὸ μόνον πού ἀναφέρει συγκεκριμένο τόπο καταγωγῆς τοῦ Βασιλείου, βλ. N. A. Β έ η, *Eine unbeachtete Quelle über die Abstammung des Kaisers Basileios I. des Mazedoniens*, BNJ 4 (1923), σελ. 76. Ἀναλυτικὴ καταγραφή τῶν πηγῶν περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ Βασιλείου Α' καὶ τῶν σχετικῶν ἀπόψεων βλ. στὸν N. T o b i a s, *Basil I (867-886), the founder of the Macedonian Dynasty: a study of the political and military*

χωρίς άλλες λεπτομέρειες για τη σταδιακή ανάδειξη του Βασιλείου, ο Λαζαρόπουλος αναφέρεται στο γάμο του με την Εύδοκία¹, παραθέτοντας τη γνωστότατη λεπτομέρεια ότι ήταν προηγουμένως έρωμένη του Μιχαήλ του «Πότη», αλλά και την πρόσθετη πληροφορία ότι ένοιε δὲ τῇ Πουλχερίᾳ, τῇ τοῦ βασιλέως Μιχαήλ ἀνταδέλφῃ, ταύτην συνωκηκέναι καὶ κοινοῦν τῷ ἀνδρὶ ἐπὶ τῇ σφαγῇ τοῦ ὁμαίμονος γεγονέναι (σελ. 79, 13-15)².

Συνεχίζοντας περὶ ἀπογόνων τοῦ Βασιλείου Α', ο Λαζαρόπουλος δέχεται ὅτι ὁ αὐτοκράτορας παῖδας ἐγείνατο τέσσαρας (σελ. 79, 15-16)· δὲν ἐνδιαφέρεται δηλαδὴ γιὰ τὶς φῆμες περὶ νοθογενείας τοῦ Λέοντα Ζ'³. Τονίζει, ἐπίσης, ἰδιαίτερα τὴν ἐπιθυμία τοῦ Βασιλείου Α' νὰ κάνει πατριάρχη τὸ γιό του Στέφανο, καὶ γιὰ τὸ Λέοντα Ζ' δηλώνει μόνον ὅτι ὁ αὐτοκράτορας ἦταν πολὺ μορφωμένος καὶ ὅτι εἶχε νυμφευθεῖ τέσσερις φορές (ὀνομαστικὰ ἀναφέρεται βέβαια μόνον ἡ πρώτη γυναίκα τοῦ Λέοντα, ἡ Θεοφανώ). Πολὺ σύντομος εἶναι ὁ σχολιασμός γιὰ τὶς βασιλεῖες τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Ζ', καθὼς καὶ γιὰ τὴ συμβασιλεία τοῦ δεύτερου μετὰ τὸ Ρωμανὸ Λεκαπηνό⁴, ἐνῶ στὴν περίπτωση τοῦ Ρωμανοῦ Β' ἐπιμένει λίγο περισσότερο ὁ Λαζαρόπουλος, γιὰ νὰ τονίσει ὅτι καὶ παιδίον ἐλέγετο. Ἐδυπαθείαις δὲ τούτου καὶ τραφαῖς προσκειμένον καὶ ἀνδράσι διεφθαρμένοις συνόντος, τὴν τῆς βασιλείας διοίκησιν ὁ παρακοιμώμενος εἶχεν Ἰωσήφ ὁ Βογγας καὶ μετ' αὐτὸν Νικηφό-

history of the Byzantine Empire in the Ninth Century (δακτυλ. διατριβή, Ann Arbor, Michigan 1970), σελ. 2-50. Εἰδικὰ γιὰ τὸ χωρίο τῆς «Συνόψεως» βλ. σελ. 15-16, 40.

1. Ὁ πατέρας τῆς, ὁ Ἰγκῆρ, χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸ Λαζαρόπουλο ὡς συγκλητικὸς, τίτλος ποῦ δὲν τοῦ ἀποδίδεται σὲ ἄλλες, πρὶν πρῶτες, πηγές, ὅπως παρατηρεῖ ὁ C. M a n g o, *Eudocia Ingerina, the Normans and the Macedonian Dynasty*, ZRVI 14-15 (1973), σελ. 19 (= *Byzantium and its Image*, Λονδίνο, Variorum Reprints, 1984, ἀρ. XV). Πβλ. ἐπίσης E. K i s l i n g e r, *Eudokia Ingerina, Basileios I und Michael III*, JÖB 33 (1983), σελ. 119-136.

2. Ἡ πληροφορία αὐτή, ποῦ ἀποδίδει καὶ στὴν Πουλχερία εὐθύνη γιὰ τὴ δολοφονία τοῦ Μιχαήλ, δὲν ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὶς ὑπόλοιπες πηγές. Εἶναι γνωστὸ ὅτι ἡ Θεοδώρα καὶ οἱ κόρες τῆς ἀπὸ τὸ 856 ἔπαψαν νὰ συμμετέχουν στὰ κοινὰ καὶ περιορίστηκαν σὲ μοναστήρι (βλ. P a t r i c i a K a r l i n - H a y t e r, *Études sur les deux histoires du règne de Michel III*, Byzantion 41 (1971), σελ. 471-474, ὅπου καὶ οἱ πηγές), παραγκωνισμὸς ὅχι εὐκόλα ἀνεκτός. Ἴσως, λοιπόν, ἡ πληροφορία τοῦ Λαζαρόπουλου, ποῦ ἀποδίδεται ἄοριστα σὲ «ένιους», νὰ ἔχει κάποιον βαθμὸ ἀλήθειας ἢ νὰ ἀπηχεῖ φῆμες καὶ εἰκασίες σχετικὰ μετὰ τὴ δολοφονία τοῦ Μιχαήλ.

3. Βλ. τελευταῖα X. I. T o u l, *Περὶ τῆς νοθογενείας τοῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ*, Παρνασσός 21 (1979), σελ. 15-35.

4. *Τὴν βασιλείαν τῷ ἰδίῳ ἀδελφῷ Ἀλεξάνδρῳ καὶ τῷ υἱῷ αὐτοῦ Κωνσταντίνῳ καταλιπών. Ἀλέξανδρος δέ, καὶ αὐτὸς πρόωρος ἐκτιμηθεὶς τῆς ζωῆς, τῷ Κωνσταντίνῳ μόνῳ τὴν βασιλείαν κατέλειπεν, ὃς καὶ κοινοῦν τῆς βασιλείας τὸν ἴδιον πενθερὸν ἔσχεν, τὸν Λακαπηνὸν Ῥωμανὸν* (σελ. 79, 24-27).

ρος μάγιστρος ὁ Φωκάς (σελ. 79, 30-34)¹. Μὲ τὴν ἴδια συντομία γίνεται λόγος γιὰ τὸ ὅτι ἡ βασιλεία πέρασε στὴ Θεοφανῶ καὶ στὰ ἀνήλικα παιδιὰ της, ὅτι ἡ τελευταία εἶχε παντρευτεῖ πρῶτα τὸ Φωκᾶ καὶ ὅτι τοῦτον θανάτω ἀποβαλοῦσα (σελ. 80, 6) —περικτικότατη καὶ καίρια ἡ βραχυλογικὴ αὐτὴ διατύπωση— τῷ Τζιμισχῆ Ἰωάννη ἠρμόσθη (σελ. 80, 6-7). Ἡ ταχύτατη αὐτὴ γενεαλογικὴ ἐπισκόπηση στὴν οὐσία ἀποτελεῖ ἓνα εἶδος εἰσαγωγῆς στὰ γεγονότα τῶν χρόνων τοῦ Βασιλείου Β' πού ἀκολουθοῦν, καὶ πού περιγράφονται μὲ πολὺ περισσότερες λεπτομέρειες. Χωρὶς ὁ Λαζαρόπουλος νὰ κάνει λόγο γιὰ τὸ διάστημα ἐπιτροπείας τοῦ Βασιλείου Λεκαπηνοῦ², συνεχίζει τὴν ἐξιστόρησή του, δηλώνοντας ὅτι ὁ Βασίλειος Β', τὴν πατρίαν ἀναζωσάμενος αὐτοκρατορίαν (σελ. 80, 8), ἀπεμάκρυνε ἀρχικὰ τὸν Βάρδα Σκληρὸ στὴ Μεσοποταμίᾳ³. Καὶ ἡ διήγηση τοῦ Λαζαρόπουλου συνεχίζεται μὲ τὴν παράθεση τῶν ἐξῆς γεγονότων:

- ἡ ἀποστασία τοῦ Βάρδα Σκληροῦ καὶ ἡ ἀνάκληση τοῦ Βάρδα Φωκᾶ⁴ ἀπὸ τὴν ἐξορία, ὥστε νὰ τὸν ἀντιμετωπίσει.
- ἡ σύγκρουση Φωκᾶ καὶ Σκληροῦ (μὲ ἐνοποίηση τῶν διαφόρων φάσεων τῶν ἐπιχειρήσεων σὲ μία μόνο μάχη, πού τοποθετεῖται στὸ Ἀμόριο).
- ἡ καταφυγὴ τοῦ Σκληροῦ στὴ Βαγδάτη καὶ ἡ ἀνακλήρυνση τοῦ Φωκᾶ σὲ αὐτοκράτορα.
- ἡ ἐπιστροφή τοῦ Σκληροῦ μετὰ ἀπὸ τὴν καταστολὴ τῆς στάσης τοῦ Ἰνάργου⁵.
- ἡ ἀρχικὴ συνεργασία Σκληροῦ καὶ Φωκᾶ καὶ ἡ ἐξαπάτηση τοῦ πρώτου, μὲ ἀποτέλεσμα τὸν περιορισμὸ του στὸ φρούριο τοῦ Τυροποιοῦ (πού δὲν ἀναφέρεται ὀνομαστικὰ στὸ κείμενο).
- ἡ συνεργασία τοῦ Φωκᾶ μὲ τοὺς Ἀρμενίους (εἰδικὰ ἡ ἐκστρατεία τῶν τελευταίων ἐναντίον τῆς Τραπεζούντας θεωρεῖται ὅτι ἀντιμετωπίστηκε μὲ θαυματουργὴ παρέμβαση τοῦ Ἁγίου Εὐγενίου)⁶.

1. Γιὰ τὸ Βρίγγα βλ. Α. Μαρκόπουλου, Ἰωσήφ Βρίγγας. Προσωπογραφικὰ προβλήματα καὶ ἰδεολογικὰ ρεύματα, Σύμμεικτα 4 (1981), σελ. 87-116.

2. Γιὰ τὸ πρόσωπο αὐτὸ βλ. W. G. Brookar, Basil Lacapenus. Byzantium in the tenth century, στὸν τόμο *Studia Byzantina et Neohellenica Neerlandica*, Leiden 1972, σελ. 199-234.

3. Γιὰ τὰ γεγονότα τῆς ἀποστασίας τοῦ Βάρδα Σκληροῦ βλ. G. Schumberger, *L'empire byzantine à la fin du Xe siècle* τόμ. Α', Παρίσι 1896, σελ. 350-450.—W. Seibt, *Die Skleroi. Eine prosopographisch-sigillographische Studie*, Βιέννη 1976, σελ. 36-58.

4. Βλ. Schumberger, ὅ.π., τόμ. Α', σελ. 672-707, 734-751.—Πβλ. I. Djuric, *Porodica Foka*, ZRVI 17 (1976), σελ. 278-281.

5. Στὸ κείμενο τῆς «Συνόψεως» ἀναγράφεται ὡς «Οἶναρχος» (σελ. 81, 6). Γιὰ τὶς λεπτομέρειες βλ. Schumberger, ὅ.π., τόμ. Α', σελ. 668-670 καὶ Seibt, ὅ.π., σελ. 48-50.

6. Ἀρχικὰ ὁ Φωκάς συνεργάστηκε μὲ τοὺς Ἀρμενίους ἐναντίον τοῦ Σκληροῦ, καὶ

- ή σύγκρουση Βασιλείου Β' και Φωκᾶ στήν περιοχή τῆς Ἀβύδου καί ὁ μυστηριώδης θάνατος τοῦ τελευταίου.
- ή ὑποταγή τοῦ Βάρδα Σκληροῦ.
- ή μετάβαση τοῦ Βασιλείου Β' στήν Ἀρμενία, γιά ρύθμιση τῶν ἐκκρεμοτήτων πού προέκυψαν μετά ἀπό τὸ θάνατο τοῦ ἡγεμόνα Δαβίδ¹.
- οἱ νίκες τοῦ Βασιλείου Β' κατὰ τῶν Βουλγάρων, πού δὲν ἀπασχολοῦν ιδιαίτερα τὸν Λαζαρόπουλο, ἀφοῦ τὸ μόνο πού ἀναφέρει σχετικά εἶναι: *εἶτα κατὰ Βουλγάρων στρατεύσας καὶ πολλοὺς ἀνελών, πλείστους δὲ καὶ ζωγρήσας καὶ τὰ τούτων καταστρέψας βασιλεία, εἰκότως καὶ Βουλγαροκτόνος ἐκλήθη* (σελ. 84, 24-27).
- ή δεύτερη μετάβαση τοῦ Βασιλείου Β' στήν Ἀρμενία². Ἡ κατανίκηση τῶν Ἰβήρων ἐπαναστατῶν καὶ πάλι ἀποδίδεται στή βοήθεια τοῦ Ἀγίου Εὐγενίου.

Κρίθηκε ἀπαραίτητη ή ἀναλυτικὴ καταγραφή τῶν ἱστορικῶν στοιχείων πού περιλαμβάνει στή διήγησή του ὁ Λαζαρόπουλος, ὥστε νὰ διευκολυνθεῖ ή προσπάθεια ταύτισης τοῦ προτύπου του. Οἱ πηγές περὶ Μακεδονικῆς δυναστείας βέβαια εἶναι ἀρκετές, καὶ ή ἐπιλογή τοῦ Λαζαρόπουλου πολὺ περιορισμένη. Πάντως ἀπὸ τὰ τμήματα κυρίως περὶ Σκληροῦ καὶ Φωκᾶ, ὅπου ή διήγησή εἶναι λεπτομερέστερη, καὶ ἀπὸ τὸν τρόπο πού ὀργανώνεται ή ἀφήγησή τοῦ Λαζαρόπουλου, διαπιστώνεται ιδιαίτερη ὁμοιότητα πρὸς τὰ ἀντίστοιχα χωρία ἀπὸ τὸ ἱστορικὸ ἔργο τοῦ Ἰωάννη Ζωναρᾶ. Φαίνεται, λοιπόν, ὅτι ὁ συγγραφέας τῆς «Συνόψεως» εἶχε ὑπόψη του κυρίως αὐτὸ τὸ κείμενο. Τὸ συμπέρασμα αὐτὸ ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τὶς φραστικὲς ὁμοιότητες πού παρατηροῦνται ἀνάμεσα στὰ δύο κείμενα:

Ζωναρᾶς (ἔκδ. Βόννης)

(α)

XVI.7.15: ΠΙ.414, 17-415, 1: καὶ ζεύγνυσι τῷ Βασιλεῖω Εὐδοκίαν τὴν θυγατέρα τοῦ Ἰγκηρος, ἣτις αὐτῷ τῷ κρατοῦντι πρόην ἐπαλλακεῦετο.

Λαζαρόπουλος

(α)

79, 11-13: γυναικὶ δὲ συνέζευκται Εὐδοκία, θυγατρὶ τινος συγκλητικοῦ Ἰγκηρος καλουμένον, ἦν δὴ, φασί τινες, τῷ βασιλεῖ Μιχαήλ τῷ καλουμένῳ Πότῃ πρὶν παλλακεῦεσθαι.

ἀργότερα καὶ ἐναντίον τοῦ Βασιλείου Β'. Πβλ. Sch l u m b e r g e r, ὅ.π., τόμ. Α', σελ. 360-362, 733-734.— S e i b t, ὅ.π., σελ. 51-54.

1. Ἡ μετάβαση αὐτὴ χρονολογεῖται στὸ ἔτος 1000. Βλ. Sch l u m b e r g e r, ὅ.π., τόμ. Β', Παρίσι 1898, σελ. 165. Πβλ. R. G r o u s s e t, *Histoire de l'Arménie*, Παρίσι 1973, σελ. 532-535.— W. F e l i x, *Byzanz und die islamische Welt im früheren 11. Jahrhundert. Geschichte der politischen Beziehungen von 1001 bis 1055*, Βιέννη 1981, σελ. 132 καὶ σημ. 3. Ἡ ἐκστρατεία ἀναφέρεται καὶ στὸ ἄλλο κείμενο τοῦ Λαζαρόπουλου, τὸν «Λόγον ἱστορικόν» (*FHIT*, σελ. 71, 16-23).

2. Ἡ ἐκστρατεία πραγματοποιήθηκε τὸ 1021/1022. Βλ. Sch l u m b e r g e r, ὅ.π., τόμ. Β', σελ. 498-536.— G r o u s s e t, ὅ.π., σελ. 547-550, 554.— F e l i x, ὅ.π., σελ. 137-140 καὶ σημ. 24-25.

(β)

XVI.8.13: III.419, 5-7: τὸν δὲ τέταρτον Στέφανον πατριάρχην βουλόμενος προχειρίσασθαι, νεώτατον ὄντα τότε, τῷ κλήρῳ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας καταριθμεῖ.

(γ)

XVI.23 1: III.490, 5: ὁ υἱὸς δὲ αὐτοῦ Ῥωμανός, ὃς καὶ παιδίον ἐλέγετο.

(δ)

XVI 23 6: III 490, 14-18: αὐτὸς μὲν οἶν ὁ Ῥωμανὸς τρυφαῖς καὶ ἡδοναθεαῖς ἐξέδωκεν ἑαυτὸν καὶ ἐκδεδητημένη ζωῆ καὶ ἀνδράσι συνῆν διεφθαρμένοις τε καὶ λοιμοῖς· τὴν δὲ τῆς βασιλείας διοίκησιν ὑπὸ τὸν πραιπόσιτον καὶ παρακοιμώμενον τὸν Βρήγγαν Ἰωσήφ ἐποιήσατο.

(ε)

XVII.4.14: III.539, 13-15: ὑποπεύων δὲ τὸν μάγιστρον Βάρδαν τὸν Σκληρόν, στρατηλάτην ὄντα καὶ πάσας ὑφ' ἑαυτὸν ἔχοντα τὰς ἐφ' ἑαυτὸν δυνάμεις, ἀφαιρεῖται μὲν αὐτοῦ τὴν τοῦ στρατηλάτου ἀρχήν, δοῦκα δὲ Μεσοποταμίας αὐτὸν προχειρίζεται.

(στ)

XVII.5 40: III.544, 11-545, 1: τὸν Φωκᾶν Βάρδαν ἐκ τῆς ὑπερορίας ἀνεκαλέσατο καὶ ὄρκους αὐτὸν φρικώδεις ἐνδησάμενος καὶ παλαμναιοτάταις ἀραῖς μὴ ἂν ποτε τῇ βασιλείᾳ ἐπιθέσθαι μηδὲ κατὰ τῶν βασιλευόντων βουλευσασθαι, ταῖς περιλοιπίοις δυνάμει τὸν ἄνδρα ἐφίστησι, μάγιστρον τε τιμήσας καὶ χρήματα δαφιλῆ παρασχόμενος καὶ τὴν κατὰ τοῦ Σκληροῦ μάχην αὐτῷ ἀναθέμενος. Ἄπεισιν οὖν ὁ Φωκᾶς. Ὁ Σκληρὸς δὲ τοῦτο μαθὼν τότε ἔγνω μαχέσασθαι πρὸς ἀνταγωνιστὴν ἀξιόμαχον καὶ ἄρας ἀπῆει καὶ περὶ τὸ Ἀμόριον συμπλέκεται τῷ Φωκᾶ, καὶ γίνεται μάχη τῶν στρατευμάτων, καὶ ἦσαν ὑπερεροῦντες οἱ τοῦ Σκληροῦ, οἱ δὲ περὶ τὸν Φωκᾶν τὰ νῶτα ἐτρέφαντο.

(ζ)

XVII.5.42: III.545, 1-4: τῇ δ' ἐξῆς οἱ τῶν στρατευμάτων ἐξάροχοντες αὐτοὶ πρὸς ἀλλήλους μαχέσασθαι εἴλοντο.

(β)

79, 17-18: καὶ Στέφανον, ὃν δὴ καὶ πατριάρχην ποιῆσαι προήρητο, νεώτατον ἐγκαταλέξας τῷ κλήρῳ...

(γ)

79, 29-30: καὶ μετ' αὐτὸν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ῥωμανός, ὃς καὶ παιδίον ἐλέγετο.

(δ)

79, 30-32: ἡδοναθεαῖς δὲ τούτων καὶ τρυφαῖς προσκειμένον καὶ ἀνδράσι διεφθαρμένοις συνόντος, τὴν τῆς βασιλείας διοίκησιν ὁ παρακοιμώμενος εἶχεν Ἰωσήφ ὁ Βρήγγας.

(ε)

80, 8-10: τὸν Σκληρόν Βάρδαν τὸν μάγιστρον, στρατηλάτην τυγχάνοντα, τῆς ἀρχῆς ἀφαιρεῖται καὶ δοῦκα τούτων Μεσοποταμίας χειροτονεῖ.

(στ)

80, 14-19: Φωκᾶν τὸν Βάρδαν ἐκ τῆς ὑπερορίας ἀνεκαλεσάμενος καὶ ὄρκους αὐτὸν ἐμπεδώσας, μήποτε κατὰ τῆς βασιλείας τι μελετήσῃε, καὶ μάγιστρον τιμήσας καὶ δυνάμεις οὐκ ὀλίγας καὶ χρήματα δούς, ἐκπέμπει κατὰ τοῦ Σκληροῦ καὶ γίνεται μάχη τῶν στρατευμάτων κατὰ τὸ Ἀμόριον ἦσαν δ' ὑπερεροῦντες οἱ τοῦ Σκληροῦ· ἔτρεψαν γὰρ νῶτα οἱ περὶ Φωκᾶν

(ζ)

80, 19-20: τῇ δ' ὕστεραία μονομαχήσαι ὁ Σκληρὸς καὶ ὁ Φωκᾶς εἴλοντο.

(η)

XVII.5.44-45: III.545, 10-14: ὁ δὲ γε Φωκᾶς ἀντέπληξε τὸν Σκληρόν κορούνη κατὰ τῆς κεφαλῆς, καὶ ὁ πλιγγεὶς σκοτοδιναίνας τῷ τοῦ ἵππου τραχήλῳ ἐπέπεσεν· ὃν οἱ περὶ αὐτὸν κακῶς ἔχοντα θεασάμενοι καὶ τῷ ἐκ τῆς πλιγγῆς αἵματι πεφουρμένον, περιστάντες συνέσχον καὶ ἐπήγαγον εἰς πηγὴν.

(θ)

XVII.5.46: III.545, 17-546, 3: ἐν τούτῳ δ' ὁ ἵππος ὁ τοῦ Σκληροῦ τὸν κατέχοντα ἐκφυγῶν καὶ ἀποσκιρτήσας ἐπιβάτου χωρὶς ἐκρόαιεν ἀνὰ τὸ στρατόπεδον αἵματι τὴν χαίτην διάβροχος· ὃν ἰδόντα τὰ τοῦ Σκληροῦ στρατεύματα (ἐπίσημος γὰρ ἦν ὁ ἵππος, κεκλημένος Αἰγύπτιος) καὶ οἰηθέντα πεσεῖν τὸν ἑαυτῶν ἡγεμόνα, ἀκρατῶς ὠρμήκεσαν πρὸς φυγὴν.

(ι)

XVII.6.22: III.550, 9-10: τῆς γὰρ τῶν Περσῶν ἀρχῆς καταλυθείσης ὑπὸ Σαρακηρῶν.

(ια)

XVII.7.1: III.551, 16-17: Ὁ μὲν οὖν Σκληρὸς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ εἰς τὰ Ῥωμαίων ἐπανεληλίθεσαν ὄρια.

(ιβ)

XVII.7.2: III.551, 19: κοινῶς ἀξιῶν εἶναι καὶ τοῦ πολέμου καὶ τῆς βασιλείας αὐτῆς.

(ιγ)

XVII.7.4-5: III.552, 4-8: καὶ τὰς συνθήκας ὄρκους καθ' ἱερῶν ἐμπεπέδωκεν. Ἐπὶ τούτοις τεθαρρηκῶς ὁ Σκληρὸς πρόσεισι τῷ Φωκᾷ. Ὁ δ' ἐντὸς ἀρκύων τοῦτον λαβὼν ἀφαιρεῖται μὲν αὐτοῦ τὸ σχῆμα δὴ τὸ βασίλειον, καθείργονται δὲ καὶ φρουρὰν αὐτῷ περιίστησιν.

(ιδ)

XVII.7.37: III.557, 12-13: εἰς Ἰβηρίαν ἀπῆι κληρονόμος καταλειφθεὶς παρὰ τοῦ κουροπαλάτου Λαβιδ θανόντος τῆς ἐκείνῳ διαφερούσης ἀρχῆς.

(ιε)

XVII.7.38: III.557, 14-17: καὶ τῆς κα-

(η)

80, 22-26: ὁ δὲ γε Φωκᾶς ἀντιπλήττει τὸν Σκληρόν κατὰ τοῦ κράνου βάλων· τὸν δὲ σκοτοδίνης πλησθέντα κάπι τῇ χαίτῃ τοῦ τραχήλου τοῦ ἵππου πρηγῆ πεσόντα, οἱ περὶ αὐτὸν θεασάμενοι συνέσχον αὐτίκα καὶ ἐπὶ φρέαρ, ἐγγυὲς τυγχάνον, αὐτὸν ἀγαγόντες ἀνεψύχον καὶ ἐθεράπεον.

(θ)

80, 26-29: ὁ τούτου δὲ ἵππος ἐκταραχθεὶς καὶ ἀποδράσας τοῦ κατέχοντος κροαίνει κατὰ τοῦ στρατοπέδου. Τοῦτο ἰδόντες τὰ στρατεύματα ἀκρατῶς εἰς φυγὴν ὤρμησαν, πεφουρῆσθαι νομίσαντες τὸν Σκληρόν.

(ι)

81, 5: τῆς γὰρ Περσῶν ἀρχῆς ὑπὸ Σαρακηρῶν τηρικαῦτα καταλυθείσης.

(ια)

81, 15-16: εἰς τὰ τῶν Ῥωμαίων ἐπανεληλίθηεν ὄρια.

(ιβ)

81, 17: κοινῶς εἶναι αὐτῷ τῆς βασιλείας καὶ τοῦ πολέμου ἀξιῶν ἦται.

(ιγ)

81, 22-24: ὄρκους τοίνυν ἑαυτοῦ ἐμπεδωσάντων ἀλλήλους, πρόσεισιν ὁ Σκληρὸς τῷ Φωκᾷ, ὁ δὲ καὶ τὸ βασιλικὸν παραχρῆμα ἀπ' αὐτοῦ ἀφαιρεῖται σχῆμα καὶ καθείργονται ἐν φρουρᾷ.

(ιδ)

84, 16-17: πρὸς Ἰβηρίαν ἀπαίρει, κληρονόμος καταλειφθεὶς παρὰ τοῦ κουροπαλάτου Λαβιδ εἰς τὴν ἐκείνῳ διαφερούσαν ὅλην ἀρχήν.

(ιε)

84, 18-21: καὶ τῆς ὅλης χώρας ἐκείνης

ταλειφθείσης αὐτῶ χώρας ἐπιλαβόμενος
καὶ τὸν τοῦ Δαβὶδ ἀδελφὸν τὸν Γεώργιον
τῆς ἐνδοτέρας Ἰβηρίας ἡγεμονεῖοντα πα-
ρασκευάσας ἡσυχίαν ἄγειν καὶ τοῖς ἰδίοις
ἀρκεῖσθαι.

κρατήσας ὁ βασιλεὺς, Γεώργιον μὲν τὸν
τοῦ Δαυὶδ ἀδελφὸν τῆς ἐνδοτέρας Ἰβηρίας
ἡγεμονεῖοντα εὐρῶν εἴασε τοῦτον ἀτάρα-
χον μένειν ἐν μόνοις τοῖς ἰδίοις ὁρίοις.

Ὅπως γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὰ παραπάνω χωρία, ὁ Λαζαρόπουλος ἄλλοτε ἐπαναλαμβάνει σχεδὸν κατὰ λέξιν τὴ φρασεολογία τοῦ Ζωναρᾶ (περιπτώσεις γ'¹, ι', ια', ιβ', ιδ'), καὶ ἄλλοτε τροποποιεῖ λιγότερο ἢ περισσότερο τὸ πρότυπό του· πάντοτε ὅμως εἶναι ἐκδηλῆ ἡ τάση νὰ συντομεύει τὴν πηγὴν του. Χρησιμοποίησε τὸ κείμενο τοῦ Ζωναρᾶ μὲ τρόπο καθαρὰ ἐρασιματικὸ καὶ συμπιληματικὸ, ἀπλῶς καὶ μόνο γιὰ νὰ δώσει ἓνα εἰσαγωγικὸ πλαίσιο καὶ νὰ ἀποκτήσει μιὰ ἀφετηρία γιὰ τὴ συνέχεια τῆς ἐξιστόρησής του. Ἡ διήγηση τοῦ Λαζαρόπουλου δὲν εἶναι πλήρης· ἀφήνει ἔξω ἀπὸ τὴν ἀφήγησή του πολλὰ παρασηκαστικὰ λεπτομέρειες τῆς ἱστορίας τῶν χρόνων τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας, καὶ σὲ ἓνα τουλάχιστον σημεῖο ὑπάρχει καὶ παρανόηση τῆς πηγῆς του, ὅταν ἐμφανίζει τὸν Οἴναρχο νὰ ζητᾶ τὴ βοήθεια τοῦ Βάρδα Σκληροῦ (σελ. 81, 9-11), ἐνῶ ὁ Χοσρόης εἶναι ἐκεῖνος ποὺ συνεργάζεται μὲ τὸ Σκληρὸ (Ζωναρᾶς XVII.6.24: III.551, 1)².

Πέρα ὅμως ἀπὸ τὶς γενικὲς αὐτὲς παρατηρήσεις γιὰ τὸν τρόπο ἐργασίας τοῦ Λαζαρόπουλου, περισσότερο ἐνδιαφέρον θὰ εἶχε νὰ δοθεῖ μιὰ ἐξήγηση, γιὰτὶ ὁ λόγιος Μητροπολίτης τῆς Τραπεζούντας ἔδειξε προτίμηση πρὸς ὀρισμένα περιστατικά. Τὸ ἐρώτημα εἶναι, ἂν εἶχε κάποιος συγκεκριμένο λόγο νὰ προβάλλει ἰδιαίτερα τὰ γεγονότα περὶ Φωκᾶ καὶ Σκληροῦ. Ἡ ἀπάντηση πιστεύω ὅτι πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ στὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς τοῦ Λαζαρόπουλου. Οἱ ἐπαναστάσεις Φωκᾶ καὶ Σκληροῦ τοῦ προκαλέσαν ὀρισμένους συνειρμούς πρὸς σύγχρονες του καταστάσεις.

Εἶναι γνωστὸ ὅτι ἀπὸ τὸ 1330, ποὺ πέθανε ὁ Ἀλέξιος Β' Μεγαλοκομνηνός, στὴν Τραπεζούντα εἶχαν ξεσπάσει πάμπολλες δυναστικὲς διαμάχες καὶ ἐσωτερικὲς συγκρούσεις, ποὺ συνεχίστηκαν γιὰ πάρα πολλὰ χρόνια, ἀκόμα καὶ μετὰ ἀπὸ τὴν ἀνοδο στὸ θρόνο τοῦ Ἀλεξίου Γ' (1349), τοῦ ἐγγονοῦ τοῦ Ἀλεξίου Β'³. Εἶναι γνωστὴ ἐπίσης καὶ ἡ προσωπικὴ συμμετοχὴ τοῦ Λαζαρόπουλου στὴν ἐνθρόνιση τοῦ Ἀλεξίου Γ', ὅπως ὁ ἴδιος γράφει στὸ τέλος τῆς «Συνόψεως» (σελ. 135, 12-136, 15), ὅπου μεταξὺ ἄλλων ἀφηγεῖται καὶ ὅτι ὁ

1. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ Λαζαρόπουλος παραλείπει τὴ διευκρίνιση τοῦ Ζωναρᾶ ὅτι ὁ χαρακτηρισμὸς «παιδίον» ἀποσκοποῦσε στὴν ἀντιδιαστολὴ τοῦ Ρωμανοῦ τοῦ Β' ἀπὸ τὸν Ρωμανὸ Ἀ' τὸν Λεκαπηνὸ (Ζωναρᾶς XVI.23.1:III.490, 6).

2. Ἐκτὸς βέβαια ἂν πρόκειται γιὰ κάποιον λάθος στὸ χειρόγραφο, κατὰ τὴν ἀντιγραφή τοῦ κειμένου.

3. Γιὰ τὸ ἱστορικὸ πλαίσιο βλ. J. P. H. Fallmeyer, *Geschichte des Kaiserthums von Trapezunt* (Μόναχο 1827, ἀνατ. Hildesheim 1964), σελ. 167-212.

“Άγιος Εὐγένιος εἶχε παρουσιαστῆ ἰσὶ ὄνειρό του καὶ τοῦ εἶχε δηλώσει ὅτι ἄρξει δὲ Τραπεζοῦντος Ἄλέξιος ὁ τοῦ Ἄλεξίου ἑγγονος τοῦ Μεγάλου Κομνηνοῦ (σελ. 136, 8-10).

Οἱ περιπτώσεις τῶρα τοῦ Βασιλείου Β΄ τοῦ Βουλγαροκτόνου καὶ τοῦ Ἄλεξίου Γ΄ τοῦ Μεγαλοκομνηνοῦ παρουσιάζουν μερικὲς ὁμοιότητες. Συγκεκριμένα, καὶ οἱ δύο ἀνέρχονται σὲ νεαρὴ ἡλικία στὸν θρόνο, ἔπειτα ἀπὸ ἓνα μεσοδιάστημα διαταραχῆς τῆς φυσικῆς σειρᾶς διαδοχῆς ἀπὸ πατέρα σὲ γιό, καὶ καλοῦνται καὶ οἱ δύο νὰ ὑπερασπίσουν τὸ θρόνο τους ἀπὸ τὴν ἐπιβουλὴ τῶν ἰσχυρῶν ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν. Καὶ στὴ διήγησιν τοῦ Λαζαρόπουλου παρέχεται ἰδιαίτερη ἔμφασις στὴ συνδρομὴ τοῦ Ἁγίου Εὐγενίου, ἀλλὰ καὶ στὴ συμβολὴ τῶν Τραπεζοῦντιῶν, στὴ σταδιακὴ ἐπικράτησιν τοῦ Βασιλείου Β΄ ἀπέναντι στοὺς ἀνταπαιτητὲς τοῦ θρόνου του. Εἶναι γνωστὸ ὅτι στὴν κατανίκησιν τοῦ Φωκᾶ εἶχαν συντελέσει καὶ οἱ Τραπεζοῦντιοί, ἀνοίγοντας ἓνα δεῦτερο μέτωπο ἐναντίον του καὶ κατανικώντας τὸ γιό του Νικηφόρο στὴν περιοχὴ τοῦ Στενοῦ¹. Ὅταν ὁ Λαζαρόπουλος κάνει λόγον γιὰ τὸ ἐπεισόδιον αὐτό, τονίζει ὅτι ἡ νίκη ὀφείλεται στὴ θαυματουργὴ παρέμβασις τοῦ Ἁγίου Εὐγενίου, πού παρουσιάζεται στὸν Ἀρμένιον στρατηγὸν Παγκράτιον, τοῦ δηλώνει σὲ τόνον αὐστηρὸ ὅτι κακῶς θεωρεῖ τὸ Φωκᾶ βασιλέα² καὶ τὸν ἀναγκάζει νὰ ἀποσύρει τὶς δυνάμεις του. Παράγοντας σταθεροποίησιν, λοιπόν, ὁ Ἁγιος Εὐγένιος, μὲ σαφὴ τοποθέτησιν ὑπὲρ τοῦ νομίμου κατόχου τοῦ θρόνου. Στὴ Θεία Δύναμις πάλι ἀποδίδει ὁ Λαζαρόπουλος τὸν αἰφνίδιον θάνατον τοῦ Φωκᾶ στὴν Ἄβυδον (σελ. 83, 23-24), ἀπορρίπτοντας κατηγορηματικᾶ τὴν ἐκδοχὴ δηλητηρίασῆς του καὶ προσθέτοντας: ἐξελόντος ἐκ μέσου τὸν βέβηλον καὶ τῆ πολιτεία Ῥωμαίων εἰρήνην βαθεῖαν βραβεύσαντος (σελ. 83, 25-26). Ἄλλὰ καὶ ὁ Βουλγαροκτόνος κατὰ τὴ δευτέρην ἐκστρατεία του στὴν Ἀρμενίαν στάθμευσε στὴν Τραπεζοῦντα, ἀνακαίνισεν τὸ ναὸν τοῦ Ἁγίου Εὐγενίου καὶ ἐπικαλέστηκε τὴ βοήθειάν του. Καὶ πράγματι, συνεχίζει ὁ Λαζαρόπουλος, ὁ Ἁγιος τὸν ὑποστήριξε· ἐμφανίστηκε σὲ κάποιον ἀπὸ τοὺς Ἰβηρας καὶ τοῦ ἀνήγγειλε: Ἦκον ἐκ Τραπεζοῦντος βοηθήσον τῷ ἄνακτι, τοὺς βαρβάρους δ’ Ἰβηρας τροπῶσαι καὶ ὑπὲρ κούους χρηματίσαι τῷ βασιλεῖ (σελ. 85, 28-30).

Ὅλες αὐτὲς ὁμῶς οἱ ἐπεμβάσεις τοῦ Ἁγίου Εὐγενίου συμβαίνει νὰ ἀπαλλάσσουν τὴν Τραπεζοῦντα ἀπὸ δεινὰ καὶ προβλήματα, πού ὁμοιά τους ἀντιμετώπιζε καὶ κατὰ τὰ μέσα τοῦ 14ου αἰῶνα. Ὁ ἀναγνώστης τῶν κειμένων σίγουρα θὰ παρατηροῦσε τὶς ὁμοιότητες ἀνάμεσα στὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς του καὶ στὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς πού ἐπέλεξε νὰ παρουσιάσει ὁ Λαζαρόπουλος. Εἶναι ἡ ἐποχὴ πού προσφεύστατα ὁ Fallmerayer ἀπεκάλεσε «περίοδο ὑπεροχῆς τῆς ὑψηλῆς ἀριστοκρατίας τῆς Τραπεζοῦντας ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορι-

1. Βλ. Schlumberger, ὕ.π., τόμ. Α΄, σελ. 736.—Seibt, ὕ.π., σελ. 54

2. Φωκᾶς, ὄν σὲ βασιλέα εἰρηκῆς ἀδίκως (σελ. 82, 25-26).

κῆς ἐξουσίας τῶν Μεγαλοκομνηνῶν»¹, μὲ κύριο χαρακτηριστικὸ τὶς ἐμφύλιες διαμάχες καὶ τὴν ἀστάθεια. Τὸ τελικὸ συμπέρασμα ἀπὸ τὶς διηγήσεις τοῦ Λαζαρόπουλου εἶναι ὅτι κατὰ τὸ παρελθὸν εἰρήνη καὶ σταθερότητα ἐξασφαλίσθηκαν χάρις στὴν ἄνωθεν ἐπέμβαση τοῦ Ἁγίου Εὐγενίου, ὁ ὁποῖος ἐπιπλέον ὑπῆρξε προστάτης τῆς πόλης καὶ ἀπὸ τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς: στὴν ἐνότητα ποὺ περιγράφει τὴν ἐπιδρομὴ τῶν Σελτζούκων² τονίζεται μὲ ἔμφαση ἡ θαυματουργὴ ἐπέμβαση τοῦ Ἁγίου Εὐγενίου³, ποὺ προκάλεσε τὴ συντριβὴ τῶν ἐπιδρομέων. Ἐξίσου κρίσιμες ἦταν οἱ περιστάσεις καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Λαζαρόπουλου, ὅποτε ἡ Τραπεζούντα ἦταν θέατρο ἐσωτερικῶν συγκρούσεων, ἐνῶ, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἐσωτερικὲς ἀνωμαλίες, δὲν ἦταν ἀσήμαντη καὶ ἡ τουρκικὴ ἀπειλὴ⁴. Τὸ κείμενο λοιπὸν τοῦ Λαζαρόπουλου ἀπεικονίζει μιὰ ἐποχὴ κρίσης καὶ πιστεύω ὅτι ἀποσκοποῦσε σὲ ἓναν πολυδιάστατο ρόλο. Πρέπει νὰ θεωρηθεῖ προσευχὴ καὶ ἐπίκληση συγχρόνως πρὸς τὸν Ἅγιο Εὐγένιο, νὰ ἐπέμβει καὶ στὴν προκειμένη περίπτωσι καὶ νὰ ἀποκαταστήσει τὴν τάξην ταυτόχρονα ὁ Λαζαρόπουλος θέλησε νὰ ἐμφυχώσῃ μὲ τὸ κείμενο αὐτὸ τοὺς συμπατριῶτες του καὶ νὰ τοὺς μεταδώσῃ τὴν πίστη του ὅτι καὶ στίς τωρινὲς κρίσιμες στιγμὲς ἡ ἐπέμβαση τοῦ Ἁγίου θὰ εἶναι καθοριστικὴ, καὶ ὅτι οἱ ἀντιξοότητες θὰ ὑπερκερασθῶν. Σκοπὸς τοῦ Λαζαρόπουλου ἦταν ἐπίσης νὰ ἐνισχύσῃ τὸ νεαρὸ Ἀλέξιο Γ' καὶ νὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ σταθεροποιήσῃ τὴ θέση του. Τὸ κείμενο περιλαμβάνει σκέψεις καὶ ἐπιχειρήματα ποὺ σίγουρα θὰ ἐντυπωσίασαν τοὺς ἀναγνώστες του, οἱ ὁποῖοι, ὅπως ὅλοι οἱ ἄνθρωποι τοῦ Μεσαίωνα, ἦταν ἰδιαίτερα εὐαίσθητοι σὲ ὅ,τι σχετιζόταν μὲ τὴ Θεία Δύναμη, καὶ γενικὰ μὲ τὸ στοιχεῖο τοῦ ὑπερφυσικοῦ.

Ἡ «Σύνοψις» τελικὰ ἔχει τὸ χαρακτήρα ἐνὸς προπαγανδιστικοῦ κειμένου ὑπὲρ τοῦ νομίμου διαδόχου, καὶ προβάλλει τὸ νέο αὐτοκράτορα. ὁ ὁποῖος σημειωτέον ἦταν καὶ γιὸς τοῦ Βασιλείου Μεγαλοκομνηνοῦ: νὰ θέλησε ἄραγε ὁ Λαζαρόπουλος νὰ προκαλέσῃ ἓναν ἐπιπλέον σκόπιμο συνειρμὸ πρὸς τοὺς δύο Βασιλείους τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας, καὶ ἰδιαίτερα τὸν πρῶτο, ποὺ τὶς ἀρετές του τὶς κληρονόμησαν οἱ ἐγγονοὶ καὶ οἱ δισέγγονοί του, ὅπως ἔσπευσε νὰ δηλώσῃ ἤδη ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ κειμένου του ὁ λόγιος Μητροπολίτης τῆς Τραπεζούντας⁵: Καὶ τὸ πόσο ὑπολόγιζαν στὴ βοήθεια τοῦ Ἁγίου Εὐγενίου οἱ

1. Αὐτὸς ὁ γενικὸς τίτλος χρησιμοποιεῖται γιὰ ὅλο τὸ δεύτερο μέρος τοῦ βιβλίου τοῦ Fallmerayer, ὁ.π., σελ. 180 καὶ ἐξῆς.

2. *FHIT* ὁ.π., σελ. 116-132. Γιὰ τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία πβλ. σελ. 320, σημ. 1.

3. Βλ. κυρίως *FHIT*, ὁ.π., σελ. 125, 19-128, 19.

4. Γιὰ τὶς σχέσεις τῶν Μεγαλοκομνηνῶν πρὸς τὰ τουρκικὰ φύλα κατὰ τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 14ου αἰῶνα βλ. Elisabeth Zachariadou, *Trebizond and the Turks (1352-1402)*, Ἀρχεῖον Πόντου 35 (1979), σελ. 333-358 (= *Romania and the Turks (c. 1300-c. 1500)*, Λονδίνο, Variorum Reprints, 1985, ἀρ. III).

5. Βλ. παραπάνω, σελ. 320.

κύκλοι γύρω από τον 'Αλέξιο Γ', αλλά και ο ίδιος ο αυτοκράτορας, φαίνεται από το γεγονός ότι η στέψη του έγινε στο ναό του 'Αγίου Εϋγενίου, και μάλιστα στις 21 'Ιανουαρίου, την ημέρα της εορτής του 'Αγίου, όπως πληροφορεί ο χρονικογράφος της αυτοκρατορίας των Μεγάλων Κομνηνών, ο Μιχαήλ Πανάρετος¹.

Βέβαια όσα αναπτύχθηκαν προηγουμένως δέν συμβιβάζονται προς την κρατούσα αντίληψη για τις συνθήκες συγγραφής των κειμένων. Τόσο ο Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς², όσο και ο Μητροπολίτης Χρυσάνθος³, δέχονται ότι τα κείμενα γράφτηκαν μετά από το 1368, όταν ο Λαζαρόπουλος απομακρύνθηκε από το μητροπολιτικό θρόνο της Τραπεζούντας. 'Επιπλέον ο Χρυσάνθος θεωρεί πιθανό και το ότι ο Λαζαρόπουλος απομακρύνθηκε πέφτοντας στη δυσμένεια του αυτοκράτορα⁴. 'Ο προσδιορισμός του χρόνου συγγραφής έγινε με βάση τον τίτλο του πρώτου κειμένου (*Ίωσήφ τοῦ χρηματίσαντος μητροπολίτου Τραπεζοῦντος*) και την ἐπιγραφή του κεφαλαίου 26 τῆς «Συνόψεως» (*περὶ τῆς ἰάσεως Ἰωάννου τοῦ γεγονότος ὕστερον ἀρχιερέως τῆς πόλεως ταύτης*). 'Αλλά οἱ ἐπιγραφές αὐτές πιθανότατα ὀφείλονται στο ἄτομο πού ἐπιμελήθηκε τὴν ἀντιγραφή τῶν κειμένων, ἴσως στὸν ἴδιο ἐκεῖνον ὀπαδὸ τοῦ Λαζαρόπουλου πού ἔδωσε τὴν ἀνώνυμη συνέχεια τῶν θαυμάτων τοῦ 'Αγίου⁵. 'Αποδίδουν, στὴν περίπτωση αὐτή, μιὰ ἰδιότητα πού εἶχε ὁ Λαζαρόπουλος κατὰ τὸ χρονικὸ διάστημα τῆς ἀντιγραφῆς τῶν κειμένων, καὶ ὄχι ἀναγκαστικὰ στο διάστημα τῆς συγγραφῆς τους. 'Αλλά καὶ ἡ ἀπόδοση τῆς ἀπομάκρυνσης τοῦ Λαζαρόπουλου στὴ δυσμένεια τοῦ 'Αλεξίου Γ' ἀποτελεῖ ἀπλή εἰκασία τοῦ Χρυσάνθου. Δυστυχῶς ὁ Πανάρετος ἀπλῶς ἀναφέρει ὅτι *ἐξῆλθεν ὁ μητροπολίτης κϋρ Ἰωσήφ ἐκ τοῦ θρόνου τῆς Τραπεζοῦντος καὶ ἀπῆλθεν ἐν τῇ μονῇ τῆς Ἐλεούσης*⁶, χωρὶς νὰ πληροφορεῖ καὶ γιὰ τὰ αἴτια τῆς ἀπομάκρυνσης. 'Εξίσου πιθανὸ εἶναι νὰ ἀποσύρθηκε ὁ Λαζαρόπουλος γιὰ λόγους ὑγείας ἢ καὶ γήρατος. Δέν εἶναι ἀπόλυτα βέβαιη λοιπὸν ἡ τοποθέτηση τῆς συγγραφῆς τῶν κειμένων μετὰ ἀπὸ τὸ 1368. 'Αντίθετα, περισσότερο δικαιολογημένη φαίνεται ἡ τοποθέτηση τῆς συγγραφῆς τῆς «Συνόψεως» ἀμέσως μετὰ ἀπὸ τὴν ἀνοδο στο θρόνο τοῦ 'Αλεξίου Γ', στὰ χρόνια γύρω στο 1350⁷, πού ἦταν καὶ τὸ πιὸ κρίσιμο

1. καὶ ἐστέφθη ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Εϋγενίου μηνὶ Ἰανουαρίῳ εἰς τὰς κα', κατὰ τὴν τοῦ ἁγίου εορτήν (βλ. Ο. Λ α μ ψ ἰ δ η, *Μιχαήλ τοῦ Παναρέτου περὶ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν. Εἰσαγωγή-ἐκδοσις-σχόλια*, Ἀθῆναι 1958, σελ. 69, 13-14).

2. *FHIT*, ὅ.π., εἰσαγωγή, σελ. IV-V.

3. Χ ρ υ σ ά ν θ ο υ, *Ἡ Ἐκκλησία Τραπεζοῦντος*, ὅ.π., σελ. 254.

4. ὅ.π., σελ. 252-253.

5. *FHIT*, σελ. 137-149.

6. Πανάρετος, ἐκδ. Λ α μ ψ ἰ δ η, ὅ.π., σελ. 76, 21.

7. Καὶ ὁ Β έ η ς, ὅ.π., σελ. 76, γράφει «um 1350», χωρὶς ὅμως ἀνάλυση τῆς σχέψης του.

διάστημα και υπήρχαν περισσότεροι κίνδυνοι για την ανάτρησή του.

Ἡ «Σύνοψις» τελικὰ συνεχίζει καὶ συμπληρώνει τὸ ἄλλο κείμενο τοῦ Λαζαρόπουλου, τὸν «Λόγον»¹, πού ἔγραψε σχετικὰ μὲ τὴν καθιέρωση τοῦ ἑορτασμοῦ τοῦ Ἁγίου, ὅχι μόνον ἐπειδὴ περιγράφει περισσότερα θαύματα, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ ὀλοκληρώνει τὴν προβολὴ τῆς οἰκογενείας τοῦ Ἀλεξίου Β'. Καὶ στὸ «Λόγον» ὑπάρχουν ἀναδρομὲς σὲ ἱστορικὰ γεγονότα τοῦ παρελθόντος², ἐνῶ δὲν λείπει καὶ τὸ ὑπερφυσικὸ στοιχεῖο: ὁ Ἀλέξιος Β' Μεγαλοκομνηνὸς ἡρωοποιεῖται μὲ τὸ παραμυθικὸ ἐπεισόδιο τῆς διήγησης γιὰ τὸ πῶς σκότωσε τὸ Δράκοντα στὸ Δρακοντοπήγαδο³. Ἦδη ἔχει ἐπισημανθεῖ ἡ ὁμοιότητα πρὸς ἀνάλογο ἐπεισόδιο στὸ Βασιλεῖο Διγενῆ Ἀκοῖτα⁴, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ ἀντίστοιχο ὑλικὸ τῶν λαϊκῶν παραμυθιῶν γιὰ τὴ δρακοντοκτονία⁵ (προετοιμασία τοῦ ἥρωα - προσευχὴ στὸν Ἅγιο Εὐγένιο - ἐξολόθρευση τοῦ θηρίου - ἀποκοπὴ τοῦ κεφαλιοῦ τοῦ δράκοντα πρὸς ἐπιβεβαίωση τῆς ἀξιοπιστίας τῆς διήγησης). Ἀσχετὰ ὅμως ἀπὸ τὴν παρουσία παραμυθικῶν μοτίβων, πιθανὸν νὰ ὑποκρύπτεται πίσω ἀπὸ τὴ διήγηση κάποια ἐνέργεια τοῦ Ἀλεξίου Β' γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τῆς ὑδροδότησης τῆς περιοχῆς. Δὲν χρειάζεται νὰ τονιστεῖ ἡ σπουδαιότητα τῆς ὑπαρξῆς νεροῦ, καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὶς ἀγροτικὲς περιοχές. Παρόμοια ἐνέργεια τοῦ Ἀλεξίου Β' θὰ ἦταν πολὺ σημαντικὴ γιὰ τὴν περιοχὴ, ἱκανὴ νὰ τοῦ προσδώσει ἀίγλη ἥρωα· φυσικὸ λοιπὸν νὰ θεωρηθεῖ ἰσοδύναμη πρὸς τὶς ἐν γένει

1. *FHIT*, σελ. 52-77.

2. Σχεδὸν ὀνομαστικὲς ἀναφορές, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ ἀκόλουθα: ἐπὶ τῆς βασιλείας τῶν Ῥωμαίων Ἀναστασίου, τοῦ καὶ Λικόρου καλομένου (σελ. 69, 4-5), ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορικῆς τῶν Ῥωμαίων ἀρχῆς Βασιλείου τοῦ Μακεδόνο ἀνάσσοντος, ἐν δὲ τῇ Τραπεζοῦντι τοῦ ἐν ἁγίοις Ἀθανασίου τὸ τηρικαῦτα καιροῦ ἀρχιερατεύοντος (σελ. 53, 17-20), ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου, (σελ. 73, 14-15), τὰ τῆς βασιλείας τῶν Τραπεζοῦντιῶν σκῆπτρα ὁ ἐν βασιλεῦσι διαδέχεται περιφανέστατός τε καὶ ἀξιόγατος Ἀλέξιος ἐκεῖνος ὁ Μέγας Κομνηνός (σελ. 59, 32-60, 2), ὅτε δὴ καὶ Γρηγόριος ἐν ἱερεῦσι καὶ μονοτρόποις σεβασμιώτατος, ἤκμαζε... ὁ Χιονιάδης καλούμενος (σελ. 65, 31-66, 3). Ἀπλῶς δηλαδὴ μὲ τὶς μνεῖες αὐτὲς ὁ Λαζαρόπουλος παρέχει κάποια χρονολογικὴ ἔνδειξη γιὰ τὶς θαυματουργές ἐπεμβάσεις τοῦ Ἁγίου. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ἀναφέρεται καὶ ὁ Δούξ Χαλδίας Ἰωάννης Χάλδος (σελ. 57, 26-27), γιὸς ἐκεῖνου τοῦ Χάλδου πού εἶχε ἀνεγείρει τὴ Μονὴ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ τῶν Συρμένων (πβλ. Χ ρ υ σ ἄ ν θ ο υ, Ἡ Ἐκκλησία Τραπεζοῦντος, ὁ.π., σελ. 220, 506 καὶ A. A. M. Bryer - D. Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, Οὐάσινγκτον 1985, σελ. 316, 327-328), καθὼς καὶ ὁ ὀσιομάρτυρας Θεόδωρος Ἀ Γαβράς (βλ. A. A. M. Bryer, *A Byzantine Family: the Gabrades University of Birmingham Historical Journal* 12 (1970), σελ. 175, ἀρ. 3 (= *The Empire of Trebizond and the Pontos*, Λονδίνο, Variorum Reprints, 1980, ἀρ. III).

3. *FHIT*, σελ. 63-65. Γιὰ τὴν τοποθεσίαν βλ. Bryer - Winfield, ὁ.π., σελ. 207.

4. Βλ. Bryer - Winfield, ὁ.π., σελ. 207.

5. Βλ. Μ. Ἀ λ. Ἀ λ ε ξ ι ἄ δ η, *Οἱ ἐλληνικὲς παραλλαγές γιὰ τὸν δρακοντοκτόνο ἥρωα (Aarne-Thompson 300, 301 A καὶ 301 B)*. *Παραμυθολογικὴ Μελέτη*, Ἰωάννινα 1982, ἰδιαίτερα σελ. 88-89 καὶ σμ. 3.

έπιτυχημένες ένεργειες τής βασιλείας του, και να προβληθεῖ παράλληλα με αὐτὲς στὸ κείμενο τοῦ Λαζαρόπουλου.

Ὅσο για τὴ χρονολόγηση τοῦ «Λόγου», μιὰ πιθανὴ ἔνδειξη προσφέρει ὁ ἐπίλογός του, στὸν ὁποῖο ὁ Λαζαρόπουλος παρακαλεῖ τὸν «Ἅγιο Εὐγένιο ἵνα τὰ καθ' ἡμῶν τῶν πιστῶν ἐπεγειρόμενα ἔθνη, ἄθρα, βάροβα, ἄνωθεν ἐποπτέων ἀπόση και τὰ τόξα συντρίβοις αὐτῶν και τὰ ξίφη (σελ. 76, 16-18). Εἶναι φανερό ὅτι ὁ Λαζαρόπουλος γράφει ἐπηρεασμένος ἀπὸ κάποια τουρκικὴ ἐπίθεση με ὀλέθριες συνέπειες για τὴν Τραπεζούντα, ἀφοῦ, ὅπως τονίζει, ὡς ἐν δρυμῶ ξύλων ἀξίναις ἐξέκοπαν ἡμῶς, ἐν πελέκει και λαξευτηρίῳ κατέροραξαν τὰς ἐνεγκούσας τοὺς σοὺς συνάθλους χώρας, ἐνεπύρισαν ἐν πυρὶ τοὺς ναοὺς αὐτῶν και τὰς ἑορτὰς αὐτῶν κατέπασσαν· ἔτι τὰς πέριξ δηώσαντες χώρας ἀπάσας εἰς φροῦδον πάντα πεποίησαν (σελ. 76, 20-25). Εἶναι γνωστὲς οἱ καταστρεπτικὲς συνέπειες τής ἐπιδρομῆς τῶν «Ἀμιτιωτῶν» Τούρκων τὸν Ἰούλιο τοῦ 1341, ὅταν ἤλθασιν οἱ Ἀμιτιῶται Τούρκοι και ἐτρόπησαν οἱ Ῥωμαῖοι ἄτερ πολέμου και ἐσκοτώθησαν Χριστιανοὶ πολλοὶ και ἐκαύθη ἡ Τραπεζοῦς ὄλη, ἐντὸς και ἐκτὸς, και ἐκαύθησαν λαὸς πολλὸς και γυναῖκες και παιδιὰ¹. Πιθανότατα λοιπὸν ὁ Λαζαρόπουλος να ἔγραψε ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὴν καταστροφὴ αὐτὴν ἀφ' ἑνὸς και κάτω ἀπὸ τὸ φόβο μιᾶς νέας τουρκικῆς ἐπιδρομῆς ἀφ' ἑτέρου, ἀφοῦ ἐπιθέσεις κατὰ τής Τραπεζούντας εἶχαν γίνει και τὸν Αὐγούστο τοῦ 1341, τὸ 1343 και τὸ 1347². Ὁ «Λόγος» δηλαδὴ φαίνεται να ἔχει περισσότερη σύνδεση με γεγονότα τής δεκαετίας τοῦ 1340, ἀφοῦ οἱ τουρκικὲς ἐπιδρομὲς μετὰ ἀπὸ τὸ 1350 δὲν εἶχαν ἄμεσες ἐπιπτώσεις και καταστρεπτικὲς συνέπειες για τὴν ἴδια τὴν πόλη τής Τραπεζούντας³.

Ἄλλὰ και ἡ ἀνώνυμη συνέχεια τῶν θαυμάτων⁴ προσφέρει ὀρισμένα ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα. Ὁ ἀνώνυμος συγγραφέας περιγράφει ὅτι μόλις θεραπεύθηκε ἀπὸ τὰ οἰδήματα τῶν ποδιῶν του, με μόνη τὴν ἐπίκληση τοῦ Ἁγίου, ἔσπευσε να παρηγορήσει τὸ μέγα δομέστικο Γρηγόριο Μειζομάτη, πού κι αὐτὸς εἶχε τὴν ἴδια πάθηση⁵. Ἡ ἀπλὴ αὐτὴ ἔνδειξη ἀλληλεγγύης πρὸς τὸ συμπάσχοντα δὲν θὰ εἶχε ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον, ἀν δὲν μνημονευόταν ὁ Γρηγόριος Μειζομάτης. Εἶναι ἐκεῖνος ὁ ἴδιος ἀξιωματοῦχος πού, σύμφωνα με τὸ «Χρονικὸ» τοῦ Παναρέτου, συμμετεῖχε στὰ κοινὰ στὸ πλευρὸ τῶν αὐτοκρατόρων. Πιὸ συγκεκριμένα, τὸ 1340 ἡ οἰκογένεια γενικὰ τῶν Μειζοματῶν εἶναι στὸ πλευρὸ τῶν εὐγενῶν, πού ἀντιτίθενται στὴν Εἰρήνη τὴν Παλαιολογίνα, και —καθόλου

1. Πανάρετος, ἐκδ Λ α μ ψ ἰ δ η, ὁ π, σελ 66, 5-8.

2. Πανάρετος, ὁ π, σελ 66, 25-27, σελ 67, 17-18, σελ 68, 13-19 ἀντίστοιχα Βλ. και Ζ a c h a r i a d o u, ὁ π, σελ. 339-341, ὅπου και συζήτηση για τὸ ποιοὶ ἦταν οἱ «Ἀμιτιῶται» Τούρκοι

3. Βλ. ἀναλυτικὰ Ζ a c h a r i a d o u, ὁ π, σελ 333-358

4. F H I T, ὁ π, σελ 137-149

5 ὁ π, σελ 139, 16 140, 4.

τυχαῖο— οἱ εὐγενεῖς αὐτοὶ εἶναι ὀχυρωμένοι στὸν Ἅγιο Εὐγένιο¹. Τὸ 1341 ὁ Γρηγόριος ὁ Μειζομάτης ἔρχεται ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη ὡς συνοδὸς τοῦ Μιχαήλ², γιὰ νὰ ἐπιστρέψει ὅμως ἐκεῖ μετὰ ἀπὸ τὴν ἀνατροπὴ τοῦ Μιχαήλ³. Ἐπανῆλθε ὅμως στὴν Τραπεζούντα τὸ ἐπόμενο ἔτος, συνοδεύοντας αὐτὴ τὴ φορὰ τὸν Ἰωάννη Γ'⁴. Καὶ ὅταν τὸ 1344 ὁ Μιχαήλ ἀνῆλθε καὶ πάλι στὸ θρόνο, ὁ Γρηγόριος Μειζομάτης ἔγινε μέγας στρατοπεδάρχης⁵. Δὲν ἔλειψε βέβαια καὶ κάποια σύγκρουσὴ του μὲ τὸν Μιχαήλ (1345), ὅταν ὁ Μειζομάτης, μέγας δομέστικος πλέον, συνελήφθη⁶. Ἀλλὰ τὸ 1356 ὁ Μειζομάτης εἶναι καὶ πάλι στὸ πλευρὸ τῆς δυναστείας: βοήθησε τὸν Ἀλέξιο Γ' νὰ καταστείλει τὴν ἀποστασία τοῦ Σχολαρίου⁷. Ἐπιβεβαιώνεται δηλαδὴ καὶ ἀπὸ τὴ συνέχεια τῶν θαυμάτων ἢ σχέση τῶν κειμένων αὐτῶν μὲ τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Ἀλεξίου Γ'.

Τέλος, ἡ ἀνώνυμη συνέχεια προσφέρει ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα γιὰ τὸν τρόπο κατάρτισης τῆς συλλογῆς. Ὁ Ἰωάννης -Ἰωσήφ Λαζαρόπουλος, ἐκτὸς ἀπὸ συγγραφέας, φαίνεται ὅτι ἦταν καὶ ὁ ἐμπνευστὴς τῆς ιδέας νὰ συγκροτηθεῖ μία συλλογὴ μὲ θαύματα τοῦ Ἁγίου Εὐγενίου, καὶ αὐτὸς ποὺ ἐπέλεξε τὰ κείμενα. Ὅπως δηλώνει ὁ ἀνώνυμος συνεχιστὴς, τὴν συλλογὴν τῶν θαυμάτων δεξάμενος ἀπὸ χειρὸς τοῦ χρηματίσαντος μητροπολίτου Τραπεζοῦντος κυροῦ Ἰωσήφ μετήγειν διαγράφειν αὐτὸς (σελ. 137, 2-3) καὶ ἔγραφον ἤδη τὰ τὸ πρὶν μὲν διεσπαρμένα καὶ ἀκαλλῆ, συνειλεγμένα δὲ νῦν καὶ κομισθέντα ἡμῖν τὸ γραφῆναι ταυτὶ (σελ. 137, 23-138, 2). Τότε πρέπει νὰ προστέθηκαν στὴ συλλογὴ καὶ τὰ κείμενα τοῦ Λουκίτη⁸ καὶ τοῦ Ξιφιλίνου⁹: αὐτὰ πρέπει νὰ εἶναι τὰ καιροῖς διαφόροις ἐσπαρμένως οὕτω καταστρωθέντα (σελ. 137, 7-8). Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν συναπαρτίστηκε ἕνα ἐνιαῖο σύνολο, τὸ ὁποῖο, μὲ ἀφετηρία τὸ μαρτύριο τοῦ Ἁγίου καὶ τῶν συνάθλων του, ἀποσκοποῦσε στὸ νὰ δείξει τὴ συνεχῆ μέριμνα τοῦ Ἁγίου γιὰ τὴν πόλη, στὸν πόλεμο καὶ στὴν εἰρήνη, στὸν ἰδιωτικὸ καὶ στὸ δημόσιο βίον. Ἐντεταγμένα στὸ σύνολο αὐτὸ καὶ τὰ κείμενα τοῦ Λαζαρόπουλου, ἔχασαν τὸν ἀρχικὸ ἐπικαιρικὸ τους χαρακτήρα, ἀπέκτησαν ὅμως μιὰ ἄλλη λειτουργικότητα, ὡς δεῖγμα εὐσεβείας πρὸς τὸν πολιούχο

1. Πανάρετος, ὁ.π., σελ. 65, 19. Πβλ. Fallmeyer, ὁ.π., σελ. 182.

2. Πανάρετος, ὁ.π., σελ. 66, 20. Πβλ. Fallmeyer, ὁ.π., σελ. 184.

3. Πανάρετος, ὁ.π., σελ. 67, 4.

4. ὁ.π., σελ. 67, 8.

5. ὁ.π., σελ. 67, 25-26.

6. ὁ.π., σελ. 68, 4-5. Πβλ. Fallmeyer, ὁ.π., σελ. 188.

7. Πανάρετος, ὁ.π., σελ. 71, 19-20. Γιὰ τὸν Γρηγόριο Μειζομάτη βλ. καὶ *Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeit*, ἀρ. 17618. Σημειωτέον ὅτι καὶ ὁ Α. Παπαδόπουλος - Κεραμεύς εἶχε ἐπισημάνει τὰ σχετικά χωρία (*FHIT*, σελ. 139, σημείωση), ἀλλὰ δὲν εἶχε προχωρήσει σὲ συσχετισμούς.

8. *FHIT*, σελ. 1-32.

9. *FHIT*, σελ. 33-51.— Νέε ἐκδοσὴ ἀπὸ τὸν Λαμψίδη, Ἅγιος Εὐγένιος, ὁ.π., σελ. 83-100.

Ἅγιο τῆς πόλης. Καὶ δὲν εἶναι τυχαῖο τὸ ὅτι ἡ συλλογὴ διασώθηκε σὲ χειρόγραφο τῆς Μονῆς Διονυσίου, ἀφοῦ εἶναι γνωστὸς ὁ σύνδεσμος τῆς Μονῆς μετὰ τὴν Τραπεζοῦντα καὶ τὸν Ἀλέξιο Γ'¹. Τὰ κείμενα πρέπει νὰ ἔφθασαν ὡς ἐνιαῖο σύνολο στὸ Ἅγιο Ὄρος.

Ὁ Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεὺς εἶχε ὑποστηρίξει ὅτι τὸ χειρόγραφο αὐτὸ ἦταν δῶρο τοῦ ἴδιου τοῦ Ἀλεξίου Γ' πρὸς τὴ Μονὴ Διονυσίου². Δὲν ἀποκλείεται ὅμως καὶ νὰ ἀντιγράφηκε κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὸ χειρόγραφο ποῦ συγκρότησε ὁ ἄγνωστος συγγραφέας τῆς συνέχειας³. Ἴσως ἐπιτόπια ἐξέταση τοῦ χειρογράφου νὰ παράσχει περισσότερα στοιχεῖα γιὰ τὴν προέλευσή του. Ὅσο γιὰ τὴ μεταγενέστερη ἱστορία του, ἀργότερα συσταχώθηκε μετὰ δύο ἄλλα ἀνεξάρτητα τμήματα, καὶ ἔτσι συναπαρτίστηκε ὁ σημερινὸς κώδικας Διονυσίου ἀρ. 154⁴. *Habent sua fata libelli!*

Σ ΛΑΜΠΛΑΚΗΣ

1. Βλ. Ο. Λ α μ ψ ἰ δ η, *Βιογραφικὰ τῶν ἀδελφῶν Διονυσίου, ἰδρυτοῦ τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Μονῆς, καὶ Θεοδοσίου, μητροπολίτου Τραπεζοῦντος*, Ἀρχεῖον Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ Δικαίου 8 (1963), σελ. 101-124.— Ν. Ο ἰ κ ο ν ο μ ἰ δ ἔ ς, *Actes de Dionysiou*, Παρίσι 1968, σελ. 10-13 — Γιὰ τὴν ἀνταπόκριση τοῦ Ἀλεξίου Γ' Μεγαλοκομνηνοῦ σὲ μιὰ γενικότερη πολιτικὴ τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως τὴν ἐποχὴ ἐκείνη βλ. D N a s t a s e, *Le Mont Athos et la politique du Patriarcat de Constantinople de 1355 à 1375*, Σύμμεικτα 3 (1979), σελ. 121-177, ἰδιαιτέρα σελ. 154-155.— Πβλ. ἐπίσης τοῦ ἴδιου, *La signification cachée des documents athonites*, XVI. Internationaler Byzantinistenkongress. Akten II/2 (— JÖB 32/2 (1982), σελ. 257-267), ἰδιαιτέρα σελ. 263, ὅπου ἐπισημαίνεται ὁ ἐλάχιστος διακρινόμενος παραλληλισμὸς τοῦ Ἀλεξίου Γ' Μεγαλοκομνηνοῦ πρὸς τὸν Νικηφόρο Φωκᾶ καὶ τὸν Ἰωάννη Τσιμισκῆ.

2. *FHIT*, εἰσαγωγὴ, σελ. V.

3. Κατὰ τὸν Α. Παπαδόπουλο-Κεραμεῖα, *FHIT*, εἰσαγωγὴ, σελ. III, στὸ τμήμα αὐτὸ τοῦ χειρογράφου ὑπάρχει ὑδατόσημο τοῦ 1432.

4. Βλ. Σ. Λ ά μ π ρ ο υ, *Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἐλληνικῶν κωδίκων*, τόμ. Α', Cambridge 1895, σελ. 347-348.

